

Eesti Vabariigi PÕHISEADUS

EELNÕU

Kõikumatus usus ja vankumatus tahtes kindlustada ja arendada riiki,
mis on loodud Eesti rahva riikliku enesemääramise
kustumatul õigusel ja välja kuulutatud 1918. aasta 24.
veebruari,
mis on rajatud vabadusele, õiglusele ja õigusele,
mis on kaitseks sisemisele ja välisele rahule ning pank-
prægustele ja tulevastele põlvedele nende ühis-
kindlikus edus ja üldises kasus,
mis peab tagama eesti rahvuse ja kultuuri säilimise
läbi aegade —
võttis Eesti rahvas 1938. aastal jõustunud põhiseaduse
§ 1 alusel 1992. aasta rahvahääletusel vastu
järgmise põhiseaduse.

IPEATÜKK

Üldsätted

§ 1. Eesti on iseseisev ja sõltumatu demokraatlik vabariik, kus kõrgeima riigivõimu kandja on rahvas.

Eesti iseseisvus ja sõltumatus on aegumatu ning võõrandamatu.

§ 2. Eesti riigi maa-ala, territoriaalveed ja õhuruum on lahutamatu ja jagamatu tervik.

Eesti on riiklikult korraldusel ühtne riik, mille territooriumi haldusjoonuse sätestab seadus.

§ 3. Riigivõimu teostatakse üksnes põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate seaduste alusel. Rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtted ja normid on Eesti õigussüsteemi lahutamatu osa.

Seadused avaldatakse ettenähtud korras. Täitmiseks kohustuslikud saavad olla üksnes avaldatud seadused.

§ 4. Riigikogu, Vabariigi Presidendi, Vabariigi Valitsuse ja kohtute tegevus on korraldatud võimude lahuse ja tasakaalustatuse põhimõtetel.

§ 5. Eesti loodusvarad ja loodusressursid on rahvuslik rikkus, mida tuleb kasutada säästlikult.

§ 6. Eesti riigikeel on eesti keel.

§ 7. Eesti riigivärvid on sinine, must ja valge. Riigilipu ja riigivärvide kuju sätestab seadus.

IIPEATÜKK

Põhiõigused, vabadused ja kohustused

§ 8. Igal lapsel, kelle vanematest üks on Eesti kodanik, on õigus Eesti kodakondsusele sünnilt.

Igähele, kes on alaealisena kaotanud Eesti kodakondsuse, on õigus selle taastamisele.

Kellelgi ei tohi võtta sünniga omandatud Eesti kodakondsust.

Kellelgi ei tohi veeandumuse pärast võtta Eesti kodakondsust.

Eesti kodakondsuse saamise, kaotamise ja taastamise tingimused ning korra sätestab kodakondsuse seadus.

§ 9. Põhiseaduses loetletud kõigi ja igähe õigused, vabadused ja kohustused on võrdselt nii Eesti kodanikel kui ka Eestis viibivatel välisriikide kodanikel ja kodakondsuseta isikutel.

Põhiseaduses loetletud õigused, vabadused ja kohustused laienevad juriidilistele isikutele niivõrd, kui see on kooskõlas juriidiliste isikute üldiste eesmärkide ja selliste õiguste, vabaduste ja kohustuste olemusega.

§ 10. Käesolevas peatükis loetletud õigused, vabadused ja kohustused ei välista muid õigusi, vabadusi ega kohustusi, mis tulenevad põhiseaduse mõttest või on sellega kooskõlas ja vastavad inimväärkuse ning sotsiaalse ja demokraatliku õigussüsteemi põhimõtetele.

§ 11. Õigusi ja vabadusi tohib piirata ainult kooskõlas põhiseadusega. Need piirangud peavad olema demokraatlikus ühiskonnas vajalikud ega tohi moonutada piiratavate õiguste ja vabaduste olemust.

§ 12. Kõik on seaduse ees võrdsed. Kedagi ei tohi diskrimineerida rahvuse, rassi, nahavärvuse, soo, keele, päritolu, usutunnistuse, poliitiliste või muude veendumuste, samuti varalise ja sotsiaalse seisundi või muude asjaolude tõttu.

Rahvusliku, rassilise, usulise või poliitilise vihkamise, vägivalla ja diskrimineerimise õhutamise on seadusega keelatud ja karistatav. Samuti on seadusega keelatud ja karistatav õhutada vihkamist, vägivallat ja diskrimineerimist ühiskonnakihtide vahel.

§ 13. Igähele on õigus riigi ja seaduse kaitsele. Eesti riiki kaitseb oma kodanikke ka välisriikides.

Seaduse kaitsele igähele riigivõim on omanõu eest.

§ 14. Õiguste ja vabaduste tagamine on seadusandliku, täidesaatva ja kohtuvõimu ning kohalike omavalitsuste kohustus.

§ 15. Igähele on õigus pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse. Igäüks võib oma kohtuasja lä-

juhtudel ja korras oma istungi või osa sellest kuulutada kinniseks riigi- või ärisaladuse, kõlbluse või inimeste perekonna- ja eraelu kaitseks või kui seda nõuavad alaealise, kannatanu või õigusemõistmise huvid.

Kohtuotsus kuulutatakse avalikult, välja arvatud juhud, kui alaealise, abielupoole või kannatanu huvid nõuavad teisiti.

Igähele on õigus tema kohta tehtud kohtu otsuse peale seadusega sätestatud korras edasi kaevata kõrgemalisesale koh-tule.

§ 25. Igähele on õigus talle ükskõik kelle poolt õigustasutuste tekitatud moraalse ja materiaalse kahju hüvitamisele.

§ 26. Igähele on õigus perekonna- ja eraelu puutumatusele. Riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud ei tohi kellegi perekonna- ega eraellu sekkuda muudu, kui seaduses sätestatud juhtudel ja korras tervise, kõlbluse, avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuriteo tõkestamiseks või tõe väljaselgitamiseks kriminaalmenetluses.

§ 27. Perekond rahva püsime- se ja kasvamise ning ühiskonna alusena on riigi kaitse all.

Abikaasad on võrdõiguslikud. Vanemal on õigus ja kohustus kasvatada oma lapsi ja hoolitseda nende eest.

Seadus sätestab vanemate ja laste kaitse.

Perekond on kohustatud hoolitsema oma abivajavate liikmete eest.

§ 28. Igähele on õigus tervise kaitsele.

Eesti kodanikul on õigus riigi abile vanaduse, võimevõimete, tootjakaotuse ja puuduse korral. Äri liigid, ulatuse ning saamise tingimused ja korra sätestab seadus. Kui seadus ei sätesta teisiti, siis on see õigus võrdselt Eesti kodanikuga ka Eestis viibival välisriigi kodanikul ja kodakondsuseta isikul.

Riik soodustab vabatahtlikku ja omavalitsuste hoolekannet. Lasterikkad pered ja puuetega inimesed on riigi ja kohalike omavalitsuste erilise hooli all.

§ 29. Eesti kodanikul on õigus vabalt valida tegevusala, elukutsed ja töökohta. Seadus võib sätestada selle õiguse kasutamise tingimused ja korra. Kui seadus ei sätesta teisiti, siis on see õigus võrdselt Eesti kodanikuga ka Eestis viibival välisriigi kodanikul ja kodakondsuseta isikul.

Kedagi ei tohi sundida tema vaba tahte vastasel tööle ega teenistusse, välja arvatud kaitsevõimevõimete või selle asendustegevuse, tööd nakkushaiguse leviku tõkestamiseks, loodusõnnetuse ja katastroofi korral ning tööd, mida seaduse alusel ja korras peab tegema süüdimõistetud.

Riik korraldab kutsesõpet ja abistab tööotsijaid töö leidmisel.

Töötajad on riigi kontrolli all. Töötajate ja tööandjate ühinemise ja liitumise kuulumine on vaba. Töötajate ja tööandjate ühinemise ja liitumise õigused ja seaduslike huvid eest seista vahenditega, mida seadus ei keela. Streigide õiguse kasutamise tingimused ja korra sätestab seadus.

Töövõimeliste lahendamise korra sätestab seadus.

§ 30. Ametikohtade riigiasutustes ja kohalikes omavalitsustes täidetakse seaduse alusel ja korras Eesti kodanikega. Kooskõlas seadusega võib neid ametikohti erandkorras täita ka välisriigi kodanike ja kodakondsuseta isikutega.

Seadus võib piirata mõne kategooria riigiteenistujate õigust tegelda ettevõtlusega ja koonduda tulundusühendustesse (§ 31) ning õigust kuuluda erakondadesse ja mõnda liiki mitetulundusühendustesse (§ 48).

§ 31. Eesti kodanikel on õigus tegelda ettevõtlusega ning koonduda tulundusühendustesse ja liitustesse. Seadus võib sätestada selle õiguse kasutamise tingimused ja korra. Kui seadus ei sätesta teisiti, siis on see õigus võrdselt Eesti kodanikega ka Eestis viibivatel välisriikide kodanikel ja kodakondsuseta isikutel.

§ 32. Igähele omand on puutumatut ja võrdselt kaitstud. Omandit võib omaniku nõusolekuta võõrandada ainult seadusega sätestatud juhtudel ja korras üldistes huvides õiglase ja kohese hüvituse eest. Igähele, kelle vaba on tema nõusolekuta võõrandatud, on õigus pöörduda kohtusse ning vaidlustada vaba võõrandamine, hüvitust või selle suurus.

Igähele on õigus enda omandit vabalt vallata, kasutada ja käsutada. Kiisendused sätestab seadus. Omandit ei tohi kasutada üldiste huvidest vastaselt.

Seadus võib üldistes huvides sätestada vaba liigid, mida tohi-

vad Eestis omandada ainult Eesti kodanikud, mõnda liiki juriidilised isikud, kohalikud omavalitsused või Eesti riik.

Pärimisõigus on tagatud.

§ 33. Kodu on puutumatut. Ei tohi tungida kellegi eluruumi, valdusse ega töökohta ega neid ka läbi otsida, välja arvatud seadusega sätestatud juhtudel ja korras avaliku korra, tervise või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuriteo tõkestamiseks või tõe väljaselgitamiseks kriminaalmenetluses.

§ 34. Igähele, kes viibib seaduslikult Eestis, on õigus vabalt liikuda ja elukohta valida. Õigust vabalt liikuda võib seaduses sätestatud juhtudel ja korras piirata teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, riigikaitse huvides, loodusõnnetuse ja katastroofi korral, nakkushaiguse leviku tõkestamiseks, looduskeskkonna kaitseks, alaealise või vaimuhaige järelevalvetuse ärarohkimiseks ja kriminaalmenetluse tagamiseks.

§ 35. Igähele on õigus lahkuda Eestist. Seda õigust võib seaduses sätestatud juhtudel ja korras piirata kohtu- ning kohustuste meneluse tagamiseks ja kohtuotsuse täitmiseks.

§ 36. Ühtki Eesti kodaniku ei tohi Eestist välja saata ega takistada Eestisse asumast.

Ühtki Eesti kodaniku ei tohi välisriigile välja anda muudu, kui välislepingus ettenähtud juhtudel ning vastavas lepingus ja seaduses sätestatud korras. Väljaandmise otsustab Vabariigi Valitsus. Igal väljantaval on õigus vaidlustada väljaandmine Eesti kohtus.

Igal eestlasel on õigus asuda Eestisse.

§ 37. Igähele on õigus haridusele. Õppimine on kooliealistel lastel seadusega määratud ulatuses kohustuslik ning riigi ja kohalike omavalitsuste üldhariduskoolides õppemaksuta.

Et teha haridus kättesaadavaks, peavad riik ja kohalikud omavalitsused ülalvõimalikul arvul õppeasutusi. Seaduse alusel võib avada ja pidada ka muid õppeasutusi, sealhulgas erakooli.

Laste hariduse valikul on otsustav sõna vanematel.

Igähele on õigus saada eesti-keelset õpetust. Õppekeelele võib määrata teise keele ja kohalike omavalitsuste vahel õppeasutusi.

Hariduse andmine on riigi järelevalve all.

§ 38. Teadus ja kunst ning nende õpetused on vabad.

Ülikoolid ja teadusasutused on seaduses ettenähtud piires autonoomsed.

§ 39. Autoril on võõrandamatu õigus oma loomingule. Riik kaitseb autori õigusi.

§ 40. Igähele on sõdametunnistuse-, usu- ja mõttevabadus. Kuulumine kirikutesse ja usuhingimustesse on vaba. Riigikirikut ei ole.

Igähele on vabadus nii üksinda kui ka koos teistega, avalikult või eraviisiliselt täita usutalitust, kui see ei kahjusta avaliku korda, tervist ega kõlblust.

§ 41. Igähele on õigus jääda truuks oma arvamustele ja veendumustele. Kedagi ei tohi sundida neid muutama.

Veendumustega ei saa vabandada õiguserikkumist.

Kedagi ei saa veendumuste pärast võtta õiguslikule vastutusele.

§ 42. Riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud ei tohi Eesti kodaniku vaba tahte vastasel koguda ega talletada andmeid tema veendumuste kohta.

§ 43. Igähele on õigus tema poolt või temale post, telegraaf, telefon või muul üldkasutataval teel edastatavate sõnumite saladusele. Erandid võib kohtu loal teha kuriteo tõkestamiseks või kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamiseks seadusega sätestatud juhtudel ja korras.

§ 44. Igähele on õigus vabalt saada üldiseks kasutamiseks leitavat informatsiooni.

Keik riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud on kohustatud seaduses sätestatud korras andma Eesti kodanikule tema nõudid informatsiooni oma tegevuse kohta, välja arvatud andmed, mille väljandamine on seadusega keelatud, ja eranditult asutusesiseseks kasutamiseks mõeldud andmed.

Eesti kodanikul on õigus seaduses sätestatud korras tutvuda tema kohta riigiasutustes ja kohalikes omavalitsustes ning riigi ja kohalike omavalitsuste arhiivides hoitavate andmetega. Seaduse alusel võib seda õigust piirata teiste inimeste õiguste ja vabaduste ning lapse põlvnemise saladuse kaitseks, samuti kuriteo tõkestamiseks, kurjategija tabamiseks või kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamise huvides.

Kui seadus ei sätesta teisiti, siis on käesoleva paragrahvi lõigetes kaks ja kolm nimetatud õigused võrdselt Eesti kodanikuga ka Eestis viibival välisriigi kodanikul ja kodakondsuseta isikul.

§ 45. Igähele on õigus vabalt levitada ideid, arvamusi, veendumusi ja muud informatsiooni sõnas, trükis, pildis või muul viisil. Seda õigust võib seadus piirata avaliku korra, kõlbluse, teiste inimeste õiguste ja vabaduste, tervise, au ning hea nime kaitseks. Seadus võib seda õigust piirata ka riigi ja kohalike omavalitsuste teenistujate neile ameti tõttu teatavaks saanud riigi- või ärisaladuse või konfidentsiaalsena saadud informatsiooni ning teiste inimeste perekonna- ja eraelu kaitseks, samuti õigusemõistmise huvides.

Tsensuuri ei ole.

§ 46. Igähele on õigus pöörduda märgukirjade ja avaldustega riigiasutuste, kohalike omavalitsuste ja nende ametiisikute poole. Vastamise korra sätestab seadus.

§ 47. Kõigil on õigus ilma eelneva loata rahumõelselt koguneda ja koosolekuid pidada. Seda õigust võib seaduses sätestatud juhtudel ja korras piirata riigi julgeoleku, avaliku korra, kõlbluse, liiklusohutuse ja koosseaduse osavõtte ohtuse tagamiseks ning nakkushaiguse leviku tõkestamiseks.

§ 48. Igähele on õigus koonduda mitetulundusühingutesse ja liitustesse. Erakondadesse võib kuuluda ainult Eesti kodanik.

Relvi valdavate, samuti sõjaväelisel korraldatud või sõjalis harjutusi harastavate ühingute ja liitude loomiseks on nõutav eelneva luba, mille andmise tingimused ja korra sätestab seadus.

Keelatud on ühingu, liidu või erakonna, kelle eesmärgid või tegevus on suunatud Eesti põhiseadusliku korra vägivaldse muutmisele või on muul viisil vastuolus kriminaalvastutuse sätestava seadusega.

Ainult kohus võib õiguserikkumise eest ühingu, liidu või erakonna tegevuse lõpetada või peatada, samuti teda rahvida.

§ 49. Igähele on õigus säilitada oma rahvuskuulust.

§ 50. Vähemusrahvustel on õigus luua rahvuskuulustel huvides omavalitsusasutusi vähemusrahvuste kultuurautonoomia seaduses sätestatud tingimustel ja korras.

§ 51. Igähele on õigus pöörduda riigiasutuste, kohalike omavalitsuste ja nende ametiisikute poole eesti keeles ja saada eestikeelseid vastuseid.

Paiknondades, kus vähemalt pooled püsilanekist on vähemusrahvustest, on igähele õigus saada riigiasutustelt ja kohalike omavalitsustelt ning nende ametiisikutelt vastuseid ka selle vähemusrahvuse keeles.

§ 52. Riigiasutuste ja kohalike omavalitsuste asjaajamiskeel on eesti keel.

Paiknondades, kus elanike enamiku keel ei ole eesti keel, võib kohalikul omavalitsusel seaduses sätestatud ulatuses ja korras kasutada sisemise asjaajamiskeelena selle paikkonna püsilanekiste enamiku keelt.

Võrdkeelte, sealhulgas vähemusrahvuste keelte kasutamise riigiasutustes ning kohtu- ja kohtueelses menetluses sätestab seadus.

§ 53. Igäüks on kohustatud sästma elu- ja looduskeskkonda ning hõivama keskkonnale tekitatud kahju, mis ta on keskkonnale tekitanud. Hüvitamise korra sätestab seadus.

§ 54. Eesti kodaniku kohus on olla ustav põhiseaduslikule korrale ning kaitsta Eesti iseseisvust.

Kui muid vahendeid ei leidu, on igal Eesti kodanikul õigus osutada põhiseadusliku korra vägivaldsele muutmisele omaalgatuslikku vastupanu.

§ 55. Eestis viibivad teiste riikide kodanikud ja kodakondsuseta isikud on kohustatud järgima Eesti põhiseaduslikku korda.

IIIPEATÜKK

Rahvas

§ 56. Kõrgeimat riigivõimu teostab rahvas hääleõiguslike kodanike kaudu:

1) Riigikogu valimisega; 2) rahvahääletusega.

§ 57. Hääleõiguslik on Eesti kodanik, kes on saanud kaheksateist aastat vanaks.

Hääleõiguslik ei ole Eesti kodanik, kes on kohtu poolt tunnistatud teovõimetuks.

§ 58. Seadusega võib piirata nende Eesti kodanike osavõttu hääletamisest, kes on kohtu poolt süüdi mõistetud ja kannavad karistust kinnipidamiskohades.

IVPEATÜKK

Riigikogu

§ 59. Seadusandlik võim kuul-

ub Riigikogule.

§ 60. Riigikogul on sada üks liiget. Riigikogu liikmed valitakse vabadel valimistel proportsionaalsuse põhimõtte alusel. Valimised on üldised, ühea-osalised ja otsesed. Hääletamine on salajane.

Riigikogusse võib kandideerida iga vähemalt kahekümne ühe aastane hääleõiguslik Eesti kodanik.

Riigikogu korralised valimised toimuvad märtsikuu esimesel pühapäeval neljandal aastal, mis järgneb Riigikogu eelmiste valimiste aastale.

Riigikogu erakorralised valimised toimuvad põhiseaduse §-des 89, 97, 105 ja 119 ettenähtud juhtudel varemalt kaheksakümmend päeva hiljemalt nelikümend päeva pärast valimiste väljakuulutamist.

Riigikogu valimise korra sätestab Riigikoguvallimise seadus.

§ 61. Riigikogu liikmete volitused algavad valimistulemuste väljakuulutamise päevast. Samast päevast lõpevad Riigikogu eelmise koosseisu liikmete volitused.

Riigikogu liige ei ole seotud mandaadiga ega kann õiguslikku vastutust hääletamise ja poliitiliste avalduste eest Riigikogu või selle organites.

§ 63. Riigikogu liige ei tohi olla üheski muu riigiametis.

Riigikogu liige on oma volituste ajaks vabastatud kaitsevõimevõimete kohustusest.

§ 64. Riigikogu liikme volitused peatuvad tema nimetamisel Vabariigi Valitsuse liikmeks ja taastuvad tema vabastamisel valitsuse liikme kohustusest.

Riigikogu liikme volitused lõpevad enne tähtaega:

1) tema asumisega mõnda teise riigiametisse;

2) teda süüdi mõistva kohtuotsuse jõustumisel;

3) tema tagasiastumisega seaduses sätestatud korras;

4) kui Riigikohus on otsustanud, et ta on kehtval võimetus oma ülesandeid täita;

5) tema surma korral.

Riigikogu liikme volituste peatumisel või ennetähtaegsel lõppemisel astub seaduses sätestatud korras tema asemele asendusliikme. Asendusliikme valitakse liimke kohustusest ja korras.

Riigikogu liikme volituste taastumisel lõpevad asendusliikme volitused.

§ 65. Riigikogu:

1) võtab vastu seadusi ja otsuseid;

2) otsustab rahvahääletuse korraldamise;

3) valib Vabariigi Presidendi vastavalt põhiseaduse §-dele 89, 97, 105 ja 119 Riigikogu erakorralised valimised;

4) kutsub kokku Riigikogu uue koosseisu vastavalt põhiseaduse §-le 66 ja avab selle esimese istungi;

5) teeb Riigikogu esimehele ettepaneku Riigikogu erakorralise istungijärgu kokkukutsumiseks vastavalt põhiseaduse §-le 68;

6) kuulutab välja seadused vastavalt põhiseaduse §-dele 105 ja 107 ning kirjutab alla ratifitseerimiskirjeldajale;

7) annab seadusi vastavalt põhiseaduse §-dele 109 ja 110;

8) algatab põhiseaduse muutmist;

9) määrab peaministri kandidaadi vastavalt põhiseaduse §-le 89;

10) nimetab ametisse ja vabastab ametist valitsuse liikmed vastavalt põhiseaduse §-dele 89, 90 ja 92;

11) teeb Riigikogule ettepaneku Riigikogu esimehe, Eesti Panga nõukogu esimehe, riigikontrolööri, õiguskantsleri ning kaitseväge juhataja või ülemjuhataja ametissenimetamiseks;

12) nimetab Eesti Panga nõukogu ettepanekul ametisse Eesti Panga presidendi;

13) nimetab Riigikohtu ettepanekul kohtunikud;

14) nimetab ja vabastab ametist Vabariigi Valitsuse ja kaitseväge juhataja ettepanekul kaitseväge juhikonna;

15) annab riiklikele autasavile, sõjaväelisele ja diplomaatilisele auastmeid;

16) lahendab muud riigielu küsimusi, mis ei ole põhiseadusega antud Vabariigi Presidendi, Vabariigi Valitsuse, teiste riigiametite või kohalike omavalitsuste otsustada.

§ 66. Riigikogu uue koosseisu esimese istungi toimub kümne päeva jooksul arvates Riigikogu valimise tulemuste väljakuulutamisel. Esimeseks istungiks kutsub Riigikogu kokku Vabariigi Presidendi.

